

թյամբ սպանեց նրան ու խլեց նրա երեք ամրոցները՝ Խլիատը, Արզեսը և Ալցիկեն։ Կայսրը պարտավոր է այս [ամրոցները] ետ վերցնել, որպես իրեն պատկանող, որովհետև վերոհիշյալ ամրոցներն ու շրջանները երբևիցե չեն գտնվել պարսից տիրապետության, կամ էլ ամերմումնիի տիրապետության ներքո։ Նրանք, ինչպես ասվեց, տեր լևոն կայսեր ժամանակ գտնվում էին իշխանաց իշխան Սմբատի գերիշխանության ներքո, որից հետո անցան երեք եղբայրներ, ամիրաներ Ապոսևատայի, Ապուլեսֆուեսի և Ապոսելմիսի ձեռքը։ Ահա վերջիններիս օրոք է, որ նրանք ենթարկվեցին, հարկադրվեցին և անցան հռոմայեցիների կայսեր գերիշխանության ներքո։

Այս երեք ամրոցները՝ Խլիատը, Արզեսը և Պերկրին եթե զրտնրվեն կայսեր ձեռքում, ապա պարսկական զորքը Ռոմանիայի դեմ դուրս գալ չի կարող, որովհետև ամրոցները գտնվելով Ռոմանիայի և Հայաստանի միջև՝ պատնեշի և զորակայանի դեր են խաղում։

Ի Բ Ե Ր Ն Ե Ր Ի Մ Ա Ս Ի Ն

Իբերների կուրապաղատները, ցանկանալով իրենց վեհացնել, ասում են, թե սիրում են թագավոր Դավիթ մարգարեի հարձից՝ Ուրիայի [կին Բերսաբեից]։ Նրանք գտնում են, թե Դավթի՝ նրանից ունեցած երեխաներից են սերում և որ իրենք Դավիթ թագավորի և մարգարեի ազգականներն են, հետևաբար և ամենասուրբ աստվածածնի, քանի որ վերջինս Դավթի սերնդից է՝ Այդ է պատճառը, որ իբերների մեծամեծները անխափան ամուսնանում են իրենց արյունակից [աղջիկների] հետ², կարծելով, որ այդպիսով հետևում են վաղեմի սովորությանը։ Նրանք ասում են, թե Երուսաղեմից են եկել, և պատմում, որ [աստվածային] տեսիլքի [առաջարկությամբ] այդտեղից դուրս են եկել և հաստատվել պարսից երկրում, այսինքն այն երկրում, ուր այժմ բնակվում են։ Երուսաղեմից դուրս եկողները այն Դավիթն էր և նրա եղբայր Սպանդիատը³։ Ինչպես իրենք են պատմում, աստված Սպանդիատին պարգևել էր անխոցելի մարմին և մարտում, բացի սրտից, նրա մարմինը սրից չէր վախենում, իսկ պատերազմների ժա-

մանակ նա [իր սիրտը] պաշտպանում էր ինչ որ ծածկոցով: Այդ պատճառով պարսիկները վախենում ու սարսափում էին նրանից և նա հաղթեց նրանց, տիրեց նրանց և իր աղգակից իրերներին բնակեցրեց այդ դժվարամատույց շրջաններում, որոնց այժմ տիրում են, և ժամանակի ընթացքում բազմանալով, ժողովուրդ դարձան: Երբ Հերակլիոս կայսրը հարձակվեց Պարսկաստանի վրա⁴, [իրերները] միացան նրան և նրա հետ արշավանքի դուրս եկան: Հռոմայեցիների կայսր Հերակլիոսի սփռած սարսափն էր պատճառը և ոչ թե [իրերների] սեփական ուժն ու կարողությունը, որ նրանք իրենց ենթարկեցին պարսիկների բազմաթիվ քաղաքներ ու շրջաններ: Երբ մեկ անգամ Հերակլիոս կայսրը պարտության մատնեց պարսիկներին և ոչնչացրեց նրանց իշխանությունը, ապա դրանից հետո շատ դյուրին էր պարսիկներին հաղթահարելն ու ընկճելը ոչ միայն իրերների համար, այլև սարակինոսների: Այն պատճառով, որ ինչպես իրենք են ասում, ծագում են Երուսաղեմից, շատ հավատացյալ են և [պատվում են] մեր տեր Հիսուս Քրիստոսի գերեզմանը. ժամանակ առ ժամանակ նրանք սուրբ քաղաքի պատրիարքին և այնտեղի քրիստոնյաներին առատ դրամ են ուղարկում⁵:

Վերոհիշյալ Դավիթը՝ Սպանգիատի եղբայրը, ունեցավ Պանդրատ անունով մի որդի: Պանդրատն ունեցավ որդի՝ Աշոտին: Աշոտն ունեցավ որդի՝ Ադրանասին⁶, որը հռոմայեցիների քրիստոսասեր կայսր Լևոնի⁷ կողմից արժանացավ կուրապաղատի պատվին: Սպանգիատը՝ վերոհիշյալ Դավթի եղբայրը վախճանվեց անգավակ: Երուսաղեմից գաղթելուց և իրենց այժմյան երկիրը գալուց և բնակվելուց մինչև օրս անցել է 400 կամ 500 տարի⁸, այժմ աշխարհի արարչագործության 6460 թվականն է, ինդիկտիոնի 10-րդ տարին⁹, քրիստոսասեր և ծիրանածին կայսրեր Կոստանդինի և Ռոմանոսի թագավորության ժամանակը¹⁰:

Քրիստոսասեր, ծիրանածին և երանելի կայսր Լևոնը, լսելով, որ սարակինոսները, գալով Ֆասիանեն¹¹ կոչված շրջանը, այնտեղի եկեղեցիները բերդերի վերածեցին, Արմենիականների [բանակաթեմի]¹² զորավար պատրիկ Լալակոնին¹³, Կոլոնիայի¹⁴ զորավարին ուղարկեց Միջագետքի¹⁵ զորավարի և հաղտիքի¹⁶ զորավարի հետ. որոնք քանդեցին այդ բերդերը, ազատեցին եկեղեցիները և ավուրի առան ամբողջ Ֆասիանեն, որ այն ժամանակ գտնվում էր սարակինոսների տիրապետության տակ: [Կայսրը] այնուհետև սխալների դոմեստիկոս մագիստրոս Կատակալոնին¹⁷ ուղարկեց, որը

գալով Թեոդոսուպոլսի ամրոցը¹⁸, ավարի առավ նրա շրջակայքը, ապա նաև նույն ձևով ավերելով Ֆասիանե երկիրը և նրա ամրոցները, վերադարձավ՝ սարակինոսներին մեծ վնաս հասցնելով: Իսկ տեր Ռոմանոս կայսեր թագավորության ժամանակ մագիստրոս Հովհաննես Կուրկուասը, արշավելով Տիվիոն ամրոցի վրա, ճանապարհին ամրոցը թշվառեց ամայացրեց Ֆասիանե երկիրը, որպես սարակինոսներին չենթակա¹⁹: Բայց առաջին անգամ Խաղտիթի զորավարն էր, վերոհիշյալ մագիստրոս Հովհաննեսի եղբայր՝ պատրիկ Թեոֆիլոսը²⁰, որ ավարի առավ Ֆասիանե երկիրը, որն այն ժամանակ նույնպես գտնվում էր սարակինոսների տիրապետության տակ: Մինչև Թեոդոսուպոլսի հետ կատարված դեպքը, Ֆասիանե երկրում ոչ մի բնակավայր գոյություն չուներ, ոչ էլ Ավնիկ²¹ ամրոցում: Իբերները մշտապես բարեկամական հարաբերությունների մեջ էին թեոդոսուպոլսեցիների, ավնիկցիների, մանցիկիերացիների և ամրոցը պարսից երկրի հետ, բայց Ֆասիանեում նրանք երբևիցե շրջանների չեն տիրացել:

Տեր Լևոն և տեր Ռոմանոս կայսրերը, ինչպես և մեր թագավորությունը բազմիցս ջանացել էին վերցնել Կեցեոն²² ամրոցը և այնտեղ մտցնել տաքսատոսներ²³, որպեսզի Թեոդոսուպոլիսը պարեն շատանա այնտեղից: Նրանք հավաստիացնում էին կուրապաղատին և նրա եղբայրներին²⁴, որ [հռոմայեցիների կողմից] Թեոդոսուպոլիսը գրավվելուց հետո, նրանց կվերադարձվի [Կեցեոն] ամրոցը, բայց իբերները, շրնգունեցին այդ առաջարկը, որովհետև բարեկամական հարաբերությունների մեջ էին Թեոդոսուպոլսի հետ և դեմ էին Թեոդոսուպոլիս ամրոցի գրավմանը: Նրանք պատասխանեցին տեր Ռոմանոսին և մեր թագավորությանը, որ եթե այդ բանն անենք, մենք կգրկվենք մեր հարևանների, այն է՝ Աբաղգիայի մագիստրոս էքսուսիաստեսի²⁵, վասպուրականիտեսի²⁶ և հայերի իշխանների հարգանքից: Նրանք պիտի ասեն, թե կայսրը չի վստահում իբերներին, կուրապաղատին և նրա եղբայրներին, չի հավատում նրանց. դրա համար է, որ նրանց ձեռքից ուզում է ամրոցը վերցնել: Ավնիկ լավ է, որ կայսրը տուրմարիս²⁷ կամ ինչ որ վասիլիկոս²⁸ ուղարկի, թող նա նստի Կեցեոն ամրոցում և հետևի: Նրանք [կայսրից] պատասխան ստացան, թե ինչ օգուտ դրանից, որ նա տուրմարիս կամ վասիլիկոս ուղարկի: Տուրմարիս կամ վասիլիկոսը ընդամենը տաս կամ տասներկու հոգով կարող է մտնել և պիտի նստի այն կացարանում, որ դուք եք [ներան] տրամադրելու: Եվ քանի որ Թեոդոսուպոլիս ամրոցը տա-

նող ճանապարհները շատ են, նրանք չեն կարող ամրոցից հետե-
վել այն կարավաններին²⁹, որոնք մուտք են գործում Թեոդոսու-
պոլիս ամրոցը: Չէ՞ որ այդ կարավանները կարող են գիշերով
մուտք գործել Թեոդոսուպոլիս, և իրենք այդ մասին լրիվ անտեղ-
յակ կլինեն: Իբերները չէին ուղում, որ գրավվի Թեոդոսուպոլիսը,
այլ ընդհակառակը, ուղում էին, որ նա պարեն ստանա, ահա
դրա համար է, որ նրանք չընդառաջեցին և չտվեցին Կեցեոն ամ-
րոցը, հակառակ որ [կայսրից] գրավոր երգում ստացան, թե
Թեոդոսուպոլիսի գրավումից հետո այդ ամրոցը իրենց կվերա-
դարձվի:

Իբերները ոչ մի անգամ մտադրություն չեն ունեցել ավարի
առնել կամ գերեվարել Թեոդոսուպոլիս ամրոցի շրջակայքը, նրա
գյուղերը, Ավնիկ ամրոցը և նրա շրջակա գյուղերը, կամ Մանցի-
կիերտ ամրոցը և նրա տիրապետության շրջանները:

Կուրապաղատը հավակնություններ ունի Ֆասիանեի շրջան-
ների վրա: Նա ուղում է ամբողջ Ֆասիանեն և Ավնիկ ամրոցը,
պատճառաբանելով, որ այդ մասին ունի կայսր տեր Ռոմանոսի
և մեր թագավորության խրիսովուլլները: Նա իր ազատ՝ պրոտոս-
պաթար Ջուրվանելի³⁰ հետ մեզ ուղարկեց այդ [խրիսովուլլների]
պատճենները, բայց մենք, քննության առնելով դրանք, եկանք
այն եզրակացության, որ նրանց վրա նա հենվել չի կարող: Մեր
աներոջ³¹ խրիսովուլլի բովանդակությունն է. նույն կուրապա-
ղատը խոստանում է, և իր խոստումը յուրով ձեռամբ գրում ու
երդումով հաստատում, որ հավատարիմ կմնա մեր թագավորու-
թյանը, կպայքարի մեր թշնամիների դեմ և կպաշտպանի մեր բա-
րեկամներին, որ Արևելքը դաշնակից կդարձնի մեր թագավորու-
թյանը, կգրավի ամրոցներ և մեր օգտին մեծագործություններ
կկատարի: Մեր աները խոստացավ, որ եթե [կուրապաղատը]
հավատարիմ ծառայի և երախտագետ մնա, ապա և ինքը՝ [կու-
րապաղատը], և նրա ժառանգները անսասան կտիրեն իշխանու-
թյան, նրա տիրապետության սահմանները կմնան անփոփոխ,
նախկին կայսրերի [կնքած] համաձայնությունը կպաշտպանվի,
այն չի դրժվի, [կայսրը] չի խանգարի նրան ավերել Թեոդոսու-
պոլիսը և թշնամիների մնացած ամրոցները և այն դեպքում, եթե
նրանք կպաշարվեն միայն [կուրապաղատի] կողմից, և այն ժա-
մանակ, երբ [այդ գործն անեն] մեր զորքերը: Ահա այս է խրի-
սովուլլների բովանդակությունը, որից կուրապաղատը ամենևին
էլ չի կարող հանգել այլ եզրակացությունների: Մեր աներոջ խրի-

սովորույթը վկայում է, որ մենք պաշտպանում ենք նրա տիրապետության վաղեմի սահմանների ամբողջականությունը, որ, եթե կարողություն ունենա, կամ մենակ, կամ մեր զորքի հետ թող պաշարի և կործանի Թեոդոսուպոլիսը և թշնամիների մնացած ամրոցները, բայց ամենևին չի ասված, որ նա կարող է նրանց լիակատար տերն ու տիրականը դառնալ: Ինչ վերաբերում է մեր թագավորության տված խրիսովուլին, ապա դրա բովանդակությունն այն է, որ [կուրապաղատը] կամ նրա եղբորորդի մագիստրոս Ադրանասեն³², սեփական ուժով ինչքան որ հագարացիներին պատկանող շրջաններ կարողանա իրեն ենթարկել, կամ ապագայում կենթարկի, ապա թող դրանց տերն ու տիրականը դառնա: Բայց որովհետև նա սեփական ուժով ո՛չ Թեոդոսուպոլիսը կործանեց, ո՛չ Ավնիկը, ո՛չ Մաստատոն³³, ապա նա իրավունք չունի դրանց վրա տիրելու, քանի որ դրանք էրաբս, այն է Ֆասիս³⁴ գետից այն կողմն են գտնվում, որովհետև Ավնիկ ամրոցը մինչև օրս էլ ինքնիշխան է և անկախ, ունի սեփական ամիրա, և որ մեր թագավորության զորքը բազմիցս ավարառել է այն: Նույնպես և սպաթար³⁵ Հովհաննեսը, զորավար Արրավոնիտեսը, վերջերս Թեոդոսուպոլիսի զորավար նշանակված պատրիկ Թեոֆիլոսը և մնացած զորավարները սաստիկ ավարառության և գերեվարության ենթարկեցին [Թեոդոսուպոլիսը], մոխրի վերածեցին նրա գյուղերը, իսկ կուրապաղատը ոչ մի անգամ ավարի չառավ այն: Բայց երբ [Թեոդոսուպոլիսի] գյուղերն ավերվեցին մեր թագավորության կողմից, ահա այն ժամանակ իբրևները մտան ու տիրեցին նրանց և այդ բանի հիման վրա ուզում են տիրել ամրոցին: Զորավար պատրիկ Թեոֆիլոսը բազմիցս դիմեց ամիրային. վերջինս տեսնելով, որ փրկության ոչ մի հույս չի մնացել, հպատակվեց³⁶, համաձայնվեց դառնալ մեր թագավորության ծառան և որպես պատանդ տվեց իր որդուն: Ինչ վերաբերում է Մաստատոնին, ապա այն պատկանում էր Թեոդոսուպոլիսին: Մագիստրոս Հովհաննեսը յոթ ամիս պաշարել էր Թեոդոսուպոլիսը և չէր կարողացել գրավել այն, դրա համար զորք ուղարկեց և գրավեց Մաստատոն ամրոցը և այնտեղ հաստատեց պրոտոսպաթար Պետրոնաս Բոյիլասին³⁷, որն այն ժամանակ Նիկոպոլիսի³⁸ կատապանն³⁹ էր: Պանգրատ մագիստրոսը⁴⁰, որ նույն մագիստրոս [Հովհաննեսի] հետ միասին արշավել էր Թեոդոսուպոլիսի վրա, երբ որոշեց հեռանալ, խնդրեց [Հովհաննեսին], որ [Մաստատոն] ամրոցը իրեն տա, գրավոր երդում տալով նրան, որ ինքն է դրան

տիրելու, այն ոչ մի դեպքում չի զիջի սարակինոսներին: [Հովհաննեսը] հավատաց վերոհիշյալ Պանգրատի երդումին, քանի որ նա քրիստոնյա էր, մեր թագավորության ծառան, և տվեց նրան [Մաստատոնը]: Բայց նա նորից զիջեց այն Թեոդոսուպոլսեցիներին: Բայց երբ գրավվեց Թեոդոսուպոլիսը, իբերները մտան [Մաստատոն] և տիրացան դրան: Ահա պարզ է, որ [իբերները] ո՛չ Մաստատոն ամրոցը և ո՛չ էլ Ավնիկը պահանջելու իրավունք ամենևին չունեն, բայց որովհետև կուրապաղատը մեր հավատարիմ և հլու ծառան է և բարեկամը, ահա նրա խնդիրքին [ընդառաջեցինք], որ Ֆասիանեի սահմանը էրաքս, այն է Ֆասիս գետը դառնա, ձախ կողմում դեպի Իլիրիա¹ տարածվող շրջաններին տիրեն իբերները, իսկ աջ կողմում մինչև Թեոդոսուպոլիս ընկած շրջանները, ամրոցները և վայրերը գտնվեն մեր թագավորության տիրապետության ներքո, և գետը լինի երկուսի միջև սահման: Երանելի Հովհաննես Կուրկուասը իր կենդանության ժամանակ, երբ այդ մասին հարց տվին, պատասխանեց, թե ձեռնտու է, որ գետը լինի սահման: Եթե հարցին արդար մոտենանք, ապա կուրապաղատը ոչ մի իրավունք չունի տիրելու գետի այս կամ այն կողմին, քանի որ Թեոդոսուպոլիս այդ բոլոր շրջանները մեր թագավորության զորքերը գրավեցին և հրդեհեցին, իսկ իբերները ոչ մի անգամ առանց մեր զորքին [միանալու] առանձին արշավանքի դուրս չեն եկել և ավարի չեն առել Թեոդոսուպոլիսը: [Ընդհակառակը], նրանք միշտ բարեկամ են համարել և առևտուր արել [Թեոդոսուպոլսեցիների] հետ, խոսքով ցանկանում էին, որ Թեոդոսուպոլիսն ընկնի, բայց իրականում երբեք էլ չեն ցանկացել, որ այն գրավվի: Բայց մեր թագավորությունն, ինչպես ասվեց, սեր տածելով դեպի կուրապաղատը, համաձայնվեց, որ էրաքս, այն է Ֆասիս գետը դառնա երկուսի միջև սահման: [Իբերները] պարտավոր են բավարարվել իրենց ունեցած տիրույթներով և ավել բան չպահանջեն:

ԻԲԵՐՆԵՐԻ ԾՆՆԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԷՎ ԱՐՏԱՆՈՒՋ ԱՄՐՈՅԻ ՄԱՍԻՆ¹

Պանգրատը, Դավիթը՝ Մամպալիս², որ թարգմանաբար նշանակում է ամենասուրբ, իբերացի մեծ Սմբատի որդիներին էին: